

## Nota behandeling wensen en bedenkingen

Provinciale Staten heeft op 17 november 2023 haar wensen en bedenkingen kenbaar gemaakt op het concept Zeeuws gebiedsprogramma dat in juli 2023 door GS aan de toenmalige Minister van Stikstof, is aangeboden. Door het wegvallen van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) en het bijbehorende Transitiefonds heeft de volgende versie van het Zeeuws gebiedsprogramma, nu het Programma Landelijk gebied (hierna: Programma), langer op zich laten wachten dan destijds gepland. Na het besluit van GS van juli 2024 om verder te gaan met het Zeeuws gebiedsprogramma zijn de benodigde vervolgstappen gezet die hebben geleid tot dit Programma.

De doelen zijn danwel iets gewijzigd, maar er is toch voldoende raakvlak met het concept Zeeuws gebiedsprogramma. Daarom zijn de wensen en bedenkingen op het concept Zeeuws gebiedsprogramma alsnog behandeld.

### Algemeen

#### **1. Om de vele afkortingen te begrijpen vragen Provinciale Staten (PS) de begrippenlijst naar voren te verplaatsen.**

De begrippenlijst is als bijlage toegevoegd. Er wordt onder de Omgevingswet een eenduidige structuur gehanteerd voor Programma's. Daarbij is de begrippenlijst de eerste bijlage van de regeltekst.

#### **2. Er wordt door PS aandacht gevraagd voor voldoende capaciteit: de personele bezetting dient op sterkte te zijn om het gebiedsprogramma uit te voeren.**

We hebben in april 2024 de uitvoeringskracht voor het landelijk gebied in onze organisatie gebundeld. De komende periode gaan we aan de slag met het verbeteren, intensiveren en versterken van de (interne) samenwerking, de doorontwikkeling van de integrale gebieden aanpak en de professionalisering van projectmatig werken. In dit streven willen we de reeds aanwezige capaciteit/ uitvoeringskracht beter benutten en verder optimaliseren. De afgelopen jaren is op basis van o.a. het Programma Natuur al extra capaciteit aangetrokken en ook de komende tijd wordt bekeken waar we nog (extra) capaciteit op nodig hebben en zullen die aantrekken. Middelen die we hiervoor gebruiken zijn o.a. de SPUK Programma Natuur, SPUK koplopermaatregelen en de SPUK NPLG (voorheen Stikstof). Tot slot hebben GS voor 2024 een bedrag gereserveerd om alvast extra capaciteit ter voorbereiding op de uitvoering van de maatregelen uit het NPLG, aan te kunnen trekken. Het strategisch personeelsbeleid speelt hier ook een belangrijke rol. Aandachtspunt blijft dat voor opgaves die landen in het Programma, ook steeds budget wordt voorzien voor de (extra) capaciteit die daarvoor nodig is.

We hebben wel te maken met een aantal risico's, waarvan de belangrijkste twee zijn:

- De krappe arbeidsmarkt. Steeds vaker zien we dat vacatures leiden tot weinig kandidaten of tot kandidaten die niet of niet volledig in het profiel passen. De afgelopen jaren hebben we wel al in capaciteit geïnvesteerd, maar toch blijft het ook voor ons een uitdaging eenmaal aangetrokken capaciteit te behouden.

- De tijdelijke financiering via SPUKS, wat continuïteit op zowel proces als capaciteit bemoeilijkt. Daarnaast is er door het wegvallen van het Transitiefonds geen financiering meer voor de maatregelen vanuit het Rijk. Er zal voor de maatregelen op andere manieren financiering moeten worden gezocht.

**3. De Staten wensen de kennis die aanwezig is bij bedrijven over processen en mogelijkheden niet ondergeschikt te laten zijn aan externe adviseurs. Wel wordt waarde gehecht aan objectief en onafhankelijk advies in aanvulling op deze bestaande kennis.**

Er is in aanloop tot de volgende versie van het Programma overleg geweest met veel sectoren en andere overheden. Veel maatregelen zijn nog niet uitgewerkt tot concrete projecten en zeker op dat moment is kennis bij verschillende partijen, waaronder bedrijven, erg relevant. Via de ZIGA wordt ook de kennis op bedrijfsniveau meegenomen.

**4. PS vragen om de sociaaleconomische effectenanalyse nader uit te werken voor de deelgebieden.**

Met het wegvallen van het NPLG is ook de aandacht voor de sociaal economische effecten, incl de bijbehorende structuur, verdwenen. In huis wordt nog gewerkt aan een verdere uitwerking om dit aspect mee te nemen in de besluitvorming.

**5. PS wensen de verantwoordelijkheid van de legalisatie van de PAS-melders bij het Rijk te houden.**

De hoofdverantwoordelijkheid ligt inderdaad bij het Rijk. Wel wordt door alle provincies in hun hoedanigheid van bevoegd gezag voor natuur ook actief gezocht naar mogelijkheden tot legalisatie en worden eventuele mogelijkheden die zich bij ons aandienen altijd bekeken. Waar nodig wordt dan geschakeld met het Rijk. Een verder aanpak van de PAS-melders wordt uitgewerkt in het Stikstofplan dat op een later moment onderdeel gaat uitmaken van het Programma.

**6. PS wensen dat GS voorbereidingen treft voor het oprichten van een Zeeuwse stikstofbank.**

Gedeputeerde Staten hebben op 20 mei 2025 besloten om een Provinciale stikstofbank op te richten, zie: [Provinciaal blad 2021, 5219 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen](#).

## Proces PS en GS

**7. De Staten wensen voorafgaand aan commissievergaderingen waarin nieuwe stukken over de voortgang of de uitvoering van het gebiedsprogramma op de agenda staan, geïnformeerd te worden door middel van GS info-bijeenkomsten. Gedeputeerde Staten (GS) worden**

**gevraagd hiervoor extra bijeenkomsten in te plannen en deze aan te melden bij de Agendacommissie.**

In de commissievergadering SO van 15 september 2023 heeft gedeputeerde Nielen toegezegd dat er voorafgaand aan de commissievergaderingen GS info-bijeenkomsten rondom NPLG georganiseerd worden. Dit heeft geleid tot een groot aantal informatiebijeenkomsten over verschillende thema's gerelateerd aan het NPLG en het Programma.

Zo zijn in 2023 informatiesessie geweest over de relatie NPLG en Zeeuws gebiedsprogramma, de wetgeving, de doelen, het toetsproces en de financiering.

In 2024 is een bijeenkomst gehouden om de maatregelpakketten toe te lichten. Verder is gesproken over de structurerende keuzes, de koplopermaatregelen en het vervolgproces na het wegvallen van het NPLG.

In 2025 zijn de commissieleden geïnformeerd over de uitspraken intern salderen en de uitspraak Greenpeace. En daarnaast nogmaals het proces en de planning van het Programma toegelicht.

**8. Daarnaast worden GS gevraagd tijdig schriftelijke toelichting op de voortgang te geven.**

Begin juni (2025) is er een brief aan PS gestuurd over de voortgang stikstof en natuurherstel. Door de vele onzekerheden rond de aanpak van het doelen in het landelijk gebied is ervoor gekozen de commissieleden middels een GSinfo te informeren over de volgende versie van het Programma.

**9. Om het proces voor PS inzichtelijk te maken en PS te faciliteren in de controlerende rol, wensen zij een duidelijke tijdlijn met heldere kaders waaruit blijkt welke stukken wanneer, waar, worden behandeld en waarin inzichtelijk wordt op welke momenten het Rijk iets oplevert.**

Het proces zoals dat in 2023 was uitgelijnd is door het wegvallen van het NPLG veranderd. Er is geen kader meer vanuit het Rijk zoals dat onder het NPLG wel was. Ook de financiering in de vorm van het Transitiefonds is weggefallen. GS heeft in juli 2024 besloten verder te gaan met de volgende versie van het concept Zeeuws gebiedsprogramma, het Programma Landelijk Gebied. De planning is in de brief aan de Staten opgenomen.

**10. De Staten wensen binnen de procesplanning een extra moment opgenomen te zien om niet alleen met elkaar in gesprek te gaan, maar ook concreet richting mee te kunnen geven aan GS, middels een brief of vervolg wensen en bedenkingen van PS.**

Voor vaststelling van de volgende versie van het programma wordt PS in de gelegenheid gesteld wensen en bedenkingen mee te geven. Daarnaast wordt PS via een webinar geïnformeerd en wordt er een maatregelenmarkt georganiseerd.

- 11. PS wensen dat de aanbevelingen van de Rekenkamer uit het rapport “Landbouwtransitie in Zeeland?” worden meegenomen in het gebiedsprogramma. Het gaat hierbij om het stellen van specifieke doelen voor het programma, waarbij het verzorgen van adequate verantwoording daarover door periodieke monitoring en evaluatie van belang is.**

De aanbevelingen zijn meegenomen in het Uitvoeringsprogramma Landelijk gebied (UPLG). Het UPLG is geïntegreerd in het Programma. Daarmee zijn de aanbevelingen uit het rapport meegenomen in het Programma. In het UPLG zijn acties zo concreet en meetbaar mogelijk gedefinieerd. Deze acties zijn in dit Programma verwerkt onder ‘opgaven’ en ‘maatregelen’ binnen het thema ‘Van grond tot gewas’. Onder ‘Opgaven’ en ‘Maatregelen’ zijn daarmee ook de meetbare doelen, betrokken partijen, financiering, het tijdsbestek, en de relatie met projecten van de acties uit het UPLG aangegeven.

## Natuur

- 12. PS vragen de Zeeuwse bosvisie - de ontwikkeling van bos en houtige landschapselementen in Zeeland (2020) - nadrukkelijk te betrekken bij het gebiedsprogramma om bij te dragen aan biodiversiteit. In aanvulling hierop vragen de Staten om de mogelijkheden te verkennen van het aanleggen van bos in de nabijheid van zee, om op die manier wellicht de effecten van stikstof van zee te verminderen.**

Het doel vanuit de Bosvisie is opgenomen als doel in het Programma. Wanneer bos gebruikt wordt om de effecten van stikstof uit zee te verminderen in de rest van het duingebied, dan zal direct in de zeereep bos aangelegd moeten worden. Dat is ecologisch gezien echter zeer ongewenst want:

- dit zal ten koste gaan van het oppervlak van alle habitattypen die normaal gezien liggen tussen duinbossen (landinwaarts) en het strand, dus ten koste van habitattypen H2120 Witte duinen, H2130 Grijze duinen en H2160 Duindoornstruwelen.
- daarmee wordt alle winddynamiek weggevangen, terwijl winddynamiek nodig is voor een goede kwaliteit H2120 Witte duinen, H2130 Grijze duinen en H2160 Duindoornstruwelen. Verstuiving van zand en invloed van seaspray zijn nodig om openheid te behouden en om bufferende stoffen tegen verzuring van de bodem aan te voeren. Als de winddynamiek dus wegvalt, zal het gebied sneller dichtgroeien en zal de bodem alleen maar sterker verzuren (o.a. versterkt door stikstofdepositie, die niet alleen vanuit zee komt, maar ook vanuit het binnenland), waardoor de kwaliteit sterk achteruit zal gaan.

Met andere woorden: de effecten van hoge stikstofdepositie (vanuit zee) kunnen juist het beste “bestreden” worden door de dynamiek (vanuit zeezijde) zo groot mogelijk te houden. Echter, ook dat is niet alles oplossend. Het beste is als de depositiewaarden omlaag gaan.

Verder is het vrij lastig om bos aan te planten op een locatie waar bos normaal gezien niet groeit, omdat de condities daar niet geschikt zijn voor bos. Bos kan namelijk helemaal niet goed tegen hoogdynamische omstandigheden. Het is dan ook

nog maar de vraag of het aanplanten van bos direct in de zeereep, wat wij niet wenselijk vinden, succesvol zal zijn.

Ook de bossen hebben te lijden onder de vermestende en verzurende effecten van stikstofdepositie, dus in die zin zijn bossen ook geen oplossing voor het stikstofprobleem.

- 13. Bij de keuzes die gemaakt worden t.b.v. het bevorderen van groenblauwe dooradering (GBDA) wensen PS dat rekening wordt gehouden met de effecten van de genomen beslissingen. Belangrijk is dat er geen negatieve effecten zijn voor de aangrenzende kavels van agrarische ondernemers.**

Doel in het Programma is dat groenblauwe dooradering wordt gestimuleerd en er wordt gekeken naar meekoppelkansen. Dat betekent dat er gekeken wordt naar waar groenblauwe dooradering ook bij kan dragen aan andere doelen, waaronder landbouw. Hierbij wordt het effect op aangrenzende kavels betrokken.

## Landbouw

- 14. In het gebiedsprogramma wensen de Staten geen ingetekende overgangsgebieden te zien die een belemmering veroorzaken voor de aangrenzende landbouwgebieden en overige gebruiksfuncties. De landbouwfunctie moet zoveel mogelijk behouden blijven. Vrijwillige basis blijft het uitgangspunt, waarbij ‘de Zeeuwse aanpak’ betekent dat alle sectoren hieraan bijdragen.**

De aanpak van de effecten van stikstof en de keuze voor overgangsgebieden zijn verder uitgewerkt in het stikstofplan dat op een later moment onderdeel gaat uitmaken van het Programma.

- 15. Ook wensen PS dat er meer duidelijkheid wordt verschaft over de criteria die bepalen of een gebied een overgangsgebied is.**

De aanpak van de effecten van stikstof en de keuze voor overgangsgebieden zijn verder uitgewerkt in het stikstofplan dat op een later moment onderdeel gaat uitmaken van het Programma.

- 16. De Staten vragen aandacht voor de mogelijkheid om plantaardig materiaal te benutten voor bemesting waardoor de uitstoot van stikstof kan worden gereduceerd.**

Diverse koplopermaatregelen bevatten een belangrijke component van aandacht voor of toepassen van plantaardige bemesting, zoals:

A0: Technisch inhoudelijke coaching op bodemverbetering: zowel het coachingsprogramma BodemUP als regeneratieve landbouw werken met of hebben veel aandacht voor het toepassen van groenbemesters en compost.

- A0: KPI's biodiversiteitsmonitor akkerbouw Zuidwestelijke Delta: een belangrijke KPI betreft % Bodembedekking. Hier maakt het toepassen van groenbemesters een belangrijk onderdeel van uit.
- A5: Uitwerken stimuleringsplan biologische landbouw: in de biologische landbouw worden veel natuurlijke grondstoffen van plantaardige oorsprong voor bemesting benut.

Bovengenoemde koplopermaatregelen zijn ook onderdeel van het Programma.

## Water

- 17. In lijn met de wensen en bedenkingen die door de Staten in maart 2023 zijn ingebracht bij versie 0.5 van het gebiedsprogramma is het nog steeds een wens van PS dat het Deltaplan zoetwater integraal onderdeel uit gaat maken van het programma.**

Het Deltaplan Zoet Water is onderdeel van het nationale Deltaprogramma. De ingebrachte maatregelen in de volgende versie van het Programma zijn conform het Zeeuws Deltaplan Zoet Water (ZDZW). In sommige gevallen zijn de maatregelen gebaseerd op nieuwe inzichten, te denken valt aan de drainerende sloten. In andere gevallen is ervoor gekozen om zaken uit het ZDZW niet in te brengen bij het Zeeuwse gebiedsprogramma, omdat er simpelweg al actie op zit of het niet binnen de scope van het Programma past.

- 18. PS wensen meer actie op waterkwaliteit en vragen aandacht voor de zoetwater situatie op Schouwen-Duiveland. Verken of projecten uit het Deltaplan zoetwater in de planning naar voren kunnen worden gehaald.**

Maatregelen ter verbetering van de waterkwaliteit komen in hoofdzaak uit het Regionaal Waterprogramma. In het Programma zijn aanvullende maatregelen opgenomen die, al dan niet indirect, bijdragen aan de KRW doelen. Zo zal voldoende zoetwaterbeschikbaarheid zorgen voor een gezondere plant, dat wil zeggen dat de plant beter stikstof en nutriënten opneemt welke niet uit kunnen spoelen naar het oppervlaktewater. Daardoor hoeft er ook minder bemest te worden. Dat geldt ook voor fertigatie waarmee heel specifiek bemesting in combinatie met zoet water aan de plant kan worden gegeven en er minder uitspoeling is. Minder uitspoeling betekent een betere waterkwaliteit. De koplopermaatregelen die zien op zoetwaterbeschikbaarheid zijn opnieuw onderdeel van het Programma. Het gaat dan bijvoorbeeld om regelbare drainage, waarvoor inmiddels een subsidieregeling is opengesteld. Deze maatregelen landen in heel Zeeland, waaronder Schouwen-Duiveland. Daarnaast wordt bijvoorbeeld op Schouwen-Duiveland ook een pilot gedaan met het aanpassen van slotenstelsels bij Noordgouwe. Uitgangspunt in het Programma is, net als in het concept Zeeuws gebiedsprogramma dat we uitgaan van het zoetwater dat er is en dat valt.

- 19. De Staten wensen helder te zien in tijd en omvang hoe verzilting er uitziet en wat het risico is voor de zoetwatervoorziening en de landbouw.**

Verzilting wordt als groot gevaar voor de Zeeuwse landbouw geafficheerd. Niet alleen voor de (verre) toekomst met forse zeespiegelstijging, maar ook nu al. Deze zorg wordt niet gestaafd door meetgegevens. Natuurlijk zijn er plekken waar zoute kwel optreedt, wat met name leidt tot verhoogde zoutgehaltes in het slootwater, maar aanwijzingen voor significante verzilting van de wortelzone zijn er niet of nauwelijks. Bovendien kan verzilting in zekere mate onderdrukt worden met een aangepast waterbeheer of door gerichte technische ingrepen die drainage van de bodem naar de sloot vermindert. De Zeeuwse landbouw lijdt dan ook meer onder droogtestress gedurende droge periodes in het groeiseizoen dan onder zoutstress door verzilting. Het zoetwatervraagstuk is daarmee nu vooral gericht op het vergroten van voorraden en het doelmatig benutten van het schaars beschikbare zoete water. Daarmee is niet gezegd dat verzilting geen aandacht vraagt voor de lange termijn, maar voor de nabije toekomst verdient werken aan meer balans tussen waterbehoefte en waterbeschikbaarheid de voorkeur. Er wordt in het Grenspark Groot Saeftinghe een meetnetwerk opgezet. Het real time meetnetwerk meet de verzilting en de aanwezige stikstof in het oppervlaktewater. In het Programma is een maatregel opgenomen om het meetnetwerk ook in de rest van het Zeeland aan te leggen.

## Buitenland en scheepvaart

- 20. PS wensen inzichtelijk te krijgen wat het Rijk gaat bijdragen in de discussie met het buitenland over stikstofreductie en wat de provincie Zeeland zelf kan bereiken op dit gebied. Zeeland mag niet worden afgerekend op stikstof uit het buitenland.**

In de maatregelen in het programma wordt aangegeven wat Zeeland doet. Zo nemen we deel aan de Straits Comité waar we stikstofproblematiek hebben geagendeerd en is er een Grensoverschrijdende samenwerking (GROS) met Vlaanderen. In de grensoverschrijdende samenwerking zijn het Rijk (Ministerie van LNV) en Vlaams gewest (departement Omgeving) de trekkers.

- 21. De Staten wensen actie van het Rijk bij het terugdringen van de effecten van de uitstoot van de scheepvaart, waarbij ook gekeken zou kunnen worden naar het specificeren van de uitstoot bij het aanvragen van een vergunning.**

Scheepvaart stopt niet bij de grens. Regelgeving voor de internationale scheepvaart krijgt vorm vanuit International Maritime Organisation (IMO). Ook Europees worden regels gesteld. Nederland moet voldoen aan de walstroomverplichtingen uit de Europese Alternative Fuel Infrastructure Regulation (AFIR). Dit beleid verplicht de Europese havens om vanaf 2030 zogenoemde AFIR-schepen van walstroom te voorzien. Bij AFIR-schepen gaat het om containerschepen, cruiseschepen, passagiersschepen, en gecombineerde passagiers- en vrachtschepen vanaf 5000 GT. GT staat voor gross tonnage, waarmee het formaat van een schip wordt aangeduid. Dit zijn allemaal grote schepen, die ook aan de kade veel energie

gebruiken. Het Rijk heeft een subsidieregeling voor de stimulering van walstroom, ook met middelen vanuit het stikstoffonds.

Vanuit het bestuurlijk overleg Vlaanderen Nederland Stikstof zijn een aantal pilots ontwikkeld, waaronder een pilot scheepvaart. In de pilot hebben Provincie Zeeland, LVVN, Port of Antwerp Brugge, North Sea Ports, Departement Mobiliteit en Openbare Werken (MOW), en Departement Omgeving (dOmg) inzicht gekregen in stikstofemissies uit de scheepvaart. Intentie bestaat om de pilot voort te zetten in een projectgroep.

Voor scheepvaart op zichzelf bestaat geen vergunningplicht. In relatie tot vergunningverlening wordt de stikstofemissie afkomstig van scheepvaartbewegingen meegewogen voor zover deze onderdeel uitmaken van een te vergunnen project. Scheepvaartbewegingen worden voor wat betreft projecten meegenomen vanaf de locatie van het project tot het moment waarop de scheepvaartbeweging is opgenomen in het heersende verkeersbeeld, dus de bestaande scheepvaartroutes.

## **22. PS wensen meer duidelijkheid van het Rijk over de meetcorrectie van zee.**

Tussen de in-het-veld-gemeten ammoniakwaarden en de berekeningen van het Aeries-model zit een verschil. Omdat deze groter is in de kustgebieden is dit verschil benoemd als “Ammoniak van Zee”. Deze term zorgde voor verwarring want dat die ammoniak van zee komt, is twijfelachtig. We spreken dus liever over een ‘meetcorrectie’. De berekeningen worden immers gecorrigeerd naar de daadwerkelijke metingen in het veld. De afgelopen jaren heeft het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) onderzoek gedaan naar de meetcorrectie en dit is begin dit jaar afgerond met de Eindrapportage Ammoniak van Zee.

Het onderzoek toont aan dat in het model geen bronnen missen die het verschil kunnen verklaren en dat de meetresultaten waarmee het model rekent kloppen. Onder bepaalde omstandigheden zijn er emissies uit zee, deze emissiebron is nu realistischer ingeschat. Ook zijn er verbeterpunten gevonden in het rekenmodel. Deze hebben te maken met de gegevens waarmee het model rekent en niet zozeer het model zelf. Deze verbeterpunten zijn doorgevoerd in de jaarlijkse actualisatie van Aeries in oktober 2025.

Door de verbeteringen is de meetcorrectie verkleint en geeft het model beter aan welke sector verantwoordelijk is voor de stikstofdepositie. Duidelijkheid over de waar de stikstof vandaan komt is belangrijk voor de invulling van het Zeeuwse beleid. Het rapport gaat niet over de totale hoeveelheid stikstofdepositie in een gebied of de hoeveelheid die een project of activiteit veroorzaakt en de mogelijke gevolgen voor de natuur. De conclusies uit het rapport hebben daarmee geen effect op de vergunningverlening.

## **Financiën**

### **23. PS hebben bedenkingen bij de gevolgen die het gebiedsprogramma kan hebben voor een economische sector, zoals recreatie en toerisme. Het is van belang dat deze sector niet in de knel komt door het gebiedsprogramma. Het is van belang dat er bij de uitwerking van het gebiedsprogramma een goed evenwicht wordt gezocht.**

Het Programma is een integraal programma dat rekening houdt met doelen in het landelijk gebied. Op dit moment worden economische doelen vanuit de recreatiesector niet expliciet in meegenomen. Echter zal er bij het uitvoeren van concrete maatregelen altijd een afweging nodig zijn tussen verschillende belangen in een gebied.

- 24. Indien de definitieve bijdrage van het Rijk uit het Transitiefonds bekend is, kan dat mogelijk leiden tot een herprioritering van uitgaven, PS wensen daarbij op tijd betrokken te worden en vragen aandacht voor meerjarige financiën van het onderhoud van de uit te voeren maatregelen.**

Met het opheffen van het NPLG is ook het Transitiefonds weggefallen.

- 25. PS vragen GS in beeld te brengen wat het betekent wanneer de Provincie de koplopersregeling voorfinanciert.**

Er is inmiddels ruim 28 miljoen ontvangen van het ministerie van LNV voor het uitvoeren van de koplopermaatregelen, voorfinanciering van koplopermaatregelen is niet meer aan de orde.

- 26. PS wensen dat de uitkoop van zogeheten piekbelasters alleen wordt meegenomen in het maatregelenpakket wanneer duidelijk is wat het effect is op de (Zeeuwse) Natura 2000 gebieden en hier een aantoonbare stikstofreductie wordt bereikt.**

De aanpak piekbelasting wordt uitgevoerd door het Rijk. Ondernemers kunnen hier op vrijwillige basis (als ze voldoen aan de criteria) aan meedoen. Het Rijk heeft in de regeling voorwaarden opgenomen. Eén van die voorwaarden is het effect op Natura 2000-gebieden in de vorm van een minimale stikstofdepositie of een afstand tot Natura 2000-gebieden.

## Communicatie

- 27. PS wensen dat er duidelijkheid wordt gegeven aan burgers en bedrijven over de gevolgen van het gebiedsprogramma (toelichting en prioritering). Het moet inzichtelijk zijn wie er betrokken zijn en met wie burgers en/of belanghebbenden contact kunnen opnemen om informatie in te winnen.**

Via onze website wordt gecommuniceerd. Daarin staat ook het overkoepelende e-mail adres [stikstof@zeeland.nl](mailto:stikstof@zeeland.nl) vermeld. De pagina's worden goed bekeken en we zien ook dat men ons via het e-mail adres weet te vinden.

Vanaf november is er een rondetafelgesprek met de gedeputeerde openbaar beschikbaar. In dit gesprek wordt het Programma toegelicht. Dit biedt context voor het Programma dat op dat moment ter inzage ligt. Daarmee hebben burgers en bedrijven de mogelijkheid om zienswijzen in te dienen.

## **28. Stakeholders (waaronder landbouw- en natuurorganisaties) moeten vanaf het begin af aan meegenomen worden in de communicatie.**

### **Structureel:**

#### Bestuurders:

Vanaf 2019 vindt ongeveer 6x per jaar het **Bestuurlijk Overleg Stikstof** plaats. Hier zijn bestuurders van gemeenten, waterschap, agrarische- en natuurorganisaties en bedrijven aanwezig. Halverwege 2023 is dit overleg samengegaan met de PCGR (vanwege de veelal overkoepelende onderwerpen).

#### Externe werkgroep

Ook vindt vanaf 2019 ongeveer om de 6 weken een overleg plaats met de Externe Werkgroep Stikstof. Door middel van de externe werkgroep worden gemeenten, waterschap en verschillende sectoren (natuur, landbouw, industrie, recreatie) uit het landelijk gebied in Zeeland betrokken bij het Programma. Naast het 6-wekelijkse overleg worden er zo nu en dan extra bijeenkomsten georganiseerd, wanneer er specifieke onderwerpen besproken worden of wanneer daar behoefte aan is.

#### Gebiedenaanpak:

Daarnaast vindt er in 5 verschillende gebieden (Schouwen-West, Noordwest Walcheren, Veerse Meer, NSP District en Grenspark Groot Saefdinghe) een gebiedenaanpak plaats. In januari 2024 heeft GS groen licht gegeven om partijen uit te nodigen voor de gebiedstafel van de gebiedenaanpak Schouwen-West en Noordwest Walcheren.

#### AERIUS

Wij geven inmiddels jaarlijks een toelichting op de wijzigingen na de update van AERIUS aan gemeenten, waterschap en sectororganisaties.

### **Incidenteel:**

#### PAS- melders

Op 26 januari 2023 hebben we een informatiebijeenkomst gehouden voor de PAS-melders waar naast de Provinciale medewerkers 59 agrarisch ondernemers met hun adviseurs aanwezig waren.

#### Overkoepelende sectororganisaties

Voor de participatie over het Zeeuws gebiedsprogramma hebben we in het voorjaar van 2023 regiodialogen georganiseerd. In de 3 regio's (1. Zeeuws-Vlaanderen, 2. Zuid- Noord-Beveland en Tholen en 3. Walcheren en Schouwen-Duiveland) hebben we 2 bijeenkomsten gehouden met deelnemers uit alle sectororganisaties en andere overheden. Ook na deze bijeenkomsten hebben we de deelnemers op de hoogte gehouden van de stand van zaken van het GP.

In september en oktober 2023 hebben we met de deelnemers van de regiodialogen **zogenaamde Herkenningssessies** gehouden. Bij de regiodialogen zaten de sectoren bij elkaar aan tafel. Voor de herkenningssessies hebben we bewust

gekozen om deze per sector te houden (natuur, industrie, landbouw, recreatie en mobiliteit). Daarnaast hebben we ook een herkenningssessie met de gemeenten gehouden en één met de netwerkregisseurs.

Eind 2024 en begin 2025 hebben er participatie bijeenkomsten plaatsgevonden voor de sectororganisaties en andere overheden om het gesprek te voeren over de maatregelpakketten en de structurerende keuzes.

Ook vanuit de verschillende taakvelden wordt gecommuniceerd over de doelen, zoals vanuit water, klimaat en landbouw en de motie van Campen.

#### Gemeenten:

In het najaar van 2022 zijn we op verzoek bij gemeenten langs geweest om hen te informeren over het NPLG en het gebiedsprogramma. We hebben de keuze voor de invulling en de aanwezige betrokkenen bij de gemeente gelaten en dit heeft geleid tot een diverse samenstelling. Zo waren er gemeenten waar alleen specifieke partijen aanwezig waren en andere gemeenten die gekozen hebben voor een bredere opzet met ook veel individuele ondernemers.

Op 7 juni 2023 hebben we een bestuurlijke informatiebijeenkomst Stikstof & Landelijk Gebied gehouden in de Zeeuwse Bibliotheek. Hiervoor waren Provinciale Statenleden, college- en raadsleden van de gemeenten en de AB en DB-leden van het waterschap uitgenodigd.

In het najaar van 2023 hebben we de gemeenten wederom gevraagd of zij met ons in gesprek wilden over de inhoud van het gebiedsprogramma en de bijbehorende maatregelpakketten. Dit heeft weer geleid tot vele gevarieerde bijeenkomsten. Sommige gemeenten kozen ervoor om een gesprek te voeren met de desbetreffende wethouder. Bij andere gemeenten was het voltallige college, de raad en enkele ambtenaren aanwezig.

Verder informeren wij gemeenten over de recente uitspraken intern salderen en inventariseren bij gezamenlijk de impact en de vervolgstappen.

#### Gebiedenaanpak

Binnen de gebiedenaanpak is aandacht voor de doelen in het Programma en hoe hieraan invulling kan worden gegeven. Deze gesprekken vinden ook meer op bedrijfsniveau plaats.

### **29. Heldere communicatie over wat eventuele keuzes in het gebiedsprogramma betekenen voor de gebruiksfunctie van overgangsgebieden is gewenst.**

De aanpak van de effecten van stikstof en de keuze voor overgangsgebieden zijn verder uitgewerkt in het stikstofplan dat op een later moment onderdeel gaat uitmaken van het Programma.

## Innovatie

**30. De Staten wensen meer aandacht en middelen voor innovaties die kunnen bijdragen aan het terugdringen van stikstof in de veehouderij en vragen GS te verkennen of het Rijk hier financieel aan kan bijdragen.**

Met name in de zandprovincies, waar veel meer veehouderij is, lopen al initiatieven. Zeeland is bij deze initiatieven aangesloten. Landelijk wordt o.a. gewerkt aan een meetprotocol voor stalemissies. We hebben momenteel te maken met het feit dat emissiefactoren lastig juridisch houdbaar te onderbouwen zijn, waardoor innovatieve systemen lastig te vergunnen zijn. Het Rijk draagt fors bij aan de versnelling van innovaties in de veehouderij. De Provincie Zeeland is daarbij aangesloten door de ondertekening van het Convenant Regieorgaan Versnellen innovatie emissiereductie duurzame veehouderij. Binnen dit project lopen momenteel diverse projecten om te komen tot o.a. juridisch geborgde stalsystemen. De juridische borging is van groot belang om te kunnen komen tot grootschaliger toepassing in de veehouderij, maar blijkt in de praktijk nog erg lastig.

**31. PS vragen te verkennen of er een fonds opgericht kan worden om innovatie bij bedrijven te ondersteunen.**

Vanuit het Rijk is er financiering beschikbaar voor innovatie. Op dit moment staat echter het huidige juridische toetskader, in combinatie met de juridische borging, innovatie in de weg.

**32. De Staten vragen aandacht voor voorfinanciering van innovaties die eerst stikstofruimte behoeven, alvorens stikstofruimte op te leveren. Verkend kan worden of een tijdelijke vergunning voor dergelijke projecten afgegeven kan worden.**

Het juridisch kader is na de uitspraken van december 2024 en januari 2025 erg veranderd. Het Rijk is bezig met wetgeving die ervoor moet zorgen dat tijdelijke depositie voor specifieke projecten zonder toestemming mogelijk zijn. Daarnaast wordt gesproken over de rekenkundige ondergrens van 1 mol, die ook zou gaan gelden voor tijdelijke deposities. Zolang er geen duidelijk juridisch houdbaar kader is, is voorfinanciering niet aan de orde.

## Effectiviteit van de maatregelen

**33. Alvorens maatregelen te implementeren, wensen PS een evaluatie van eerdere toepassingen, zodat van het verleden geleerd kan worden.**

De koplopermaatregelen zijn inmiddels voor een groot deel in uitvoering. Al bij het opstellen is, voor zover bekend, rekening gehouden met eerdere ervaringen. Voor de koplopermaatregelen moet elk jaar voor 1 mei een monitoringsverslag worden ingediend bij het Rijk. Dit verslag ziet op de voortgang, zowel op uitvoering als doelbereik.

Daarnaast wordt een aantal keren per jaar met alle betrokken interne collega's en collega's van het waterschap gezamenlijk de voortgang besproken. Daarmee wordt eventuele samenhang gezocht en ook gezamenlijke problemen gesignaleerd. Dit wordt dan weer meegenomen in het vervolg.

**34. De effectiviteit van maatregelen moet afgewogen worden op zowel financieel vlak als op het vlak van de te verwachten natuurimpact. Afgewogen moet worden waar de meeste (stikstof)winst behaald kan worden, maar altijd in het licht van het grotere geheel.**

De koplopermaatregelen zijn getoetst door het Rijkstoetsteam en Wageningen Economic Research (WEcR). In de toetsing is gekeken naar het effect van de maatregelen in relatie tot de kosten. Dit geldt voor alle doelen, niet alleen voor stikstof. In de nieuwe maatregelformats is aangegeven welke doelen met de maatregel kunnen worden bereikt. Omdat er geen prioritering in de doelen is aangegeven, is er een afweging gemaakt. En er is nu (nog) geen zicht op financiering, dus de haalbaarheid van de maatregelen is nu nog niet bekend.